

ОБЕРЕЖНО, РАШИЗМ!

Матеріали збірника допоможуть вчителям навчального предмету «Захист України» отримати інформацію щодо розвитку та становлення фашистської ідеології у росії. Ці матеріали вони зможуть використовувати в процесі проведення уроків та заходів військово-патріотичного виховання.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Фашизм: історична довідка.....	5
2. Італійський фашизм.....	11
3. Націонал-соціалізм.....	13
4. Італійський фашизм і німецький нацизм: подібності і відмінності....	16
5. 14 ознак, за якими характеризують фашизм.....	18
6. Історія російського фашизму.....	20
7. Західне бачення рашизму.....	26
8. Рашизм як одне з обличь фашизму.....	28
9. Що таке «рашизм»: версія українських законодавців.....	42
Перелік використаних джерел.....	48

«Фашисти майбутнього будуть називати себе антифашистами», – Г'юї Лонг, сенатор США у 1932-1935 роки (вислів помилково приписується Вінстону Черчиллю)

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення росії в Україну показало, що реальні погляди господаря кремля, які він прищепив і мільйонам росіян, значно жорстокіші й небезпечніші, ніж політична ностальгія за СРСР під православними іконами.

Фашизм був переможений лише на полі битви Другої світової. Тепер він повернувся. Цього разу фашистську війну на знищення веде росія.

Таврувати інших словом «фашист» і до того ж самому бути фашистом – головний метод путінізму. Одні називають його підривною пропагандою, інші – шизофашизмом. Як написав американський історик Тімоті Снайдер: «Найкрасивіше формулювання дали українці: це рашизм»

«Рашизм» – це дивна постмодерністська суміш, куди увійшли шовіністський «великоросійський» світогляд давно померлої російської імперії, ностальгія за Радянським Союзом, реваншистські настрої пострадянських силовиків, псевдоісторичні екскурси путіна, а також православ'я з одночасним вшануванням Миколи II і Сталіна, і на додачу – цитати з фільму «Брат-2», нанесені на шеврони російських військових.

Це саме та ідеологія, що уможливила мобілізацію сотень тисяч російських громадян на війну з Україною та заклики «вдарити ядерною зброєю», які можна зустріти в російських соцмережах.

А завдяки публікаціям Тімоті Снайдера й десятків інших публіцистів «рашизм» вже фактично стає терміном на позначення ідеології путінського режиму.

Путін, завдяки «рашизму» тепер точно увійде в історію XXI століття. Путін тепер є одним із найбільших воєнних злочинців у світі. Говорити про нього в цьому контексті – потрібно. Він розв'язав проти своїх сусідів непотрібну війну з чіткими намірами геноциду. І це його відразу ставить у нову категорію. Бо досі путіна вважали «м'яко авторитарним» політиком. Тепер він точно став одним із найбільших злочинців нашого часу.

Як і в 1930-ті, демократія у всьому світі відступає, а фашисти розпочали війну із сусідами. Якщо б росія перемогла в Україні, це було б не просто силове знищення демократії (що само собою вже погано). Демократії у всьому світі були б деморалізовані. Перемога фашистів на полі бою підтвердила б, що має рацію той, хто сильніший, а розум – для тих, хто програв.

Якби Україна не чинила спротиву, то для демократів усього світу настала б темна пора. Якщо Україна не переможе, то настане десятиліття п'їтьми.

ФАШИЗМ: ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Фаши́зм (італ. *fascismo*, від італ. *Fascio* – «зв'язка», «об'єднання») – різновид політичного режиму, а також радикальна авторитарна імперіалістична політична ідеологія, характерними ознаками якої є сильний культ особи, мілітаризм, тоталітаризм, імперіалізм та ідея єднання, мобілізації нації й держави проти ворогів, ідея постійної війни і панування.

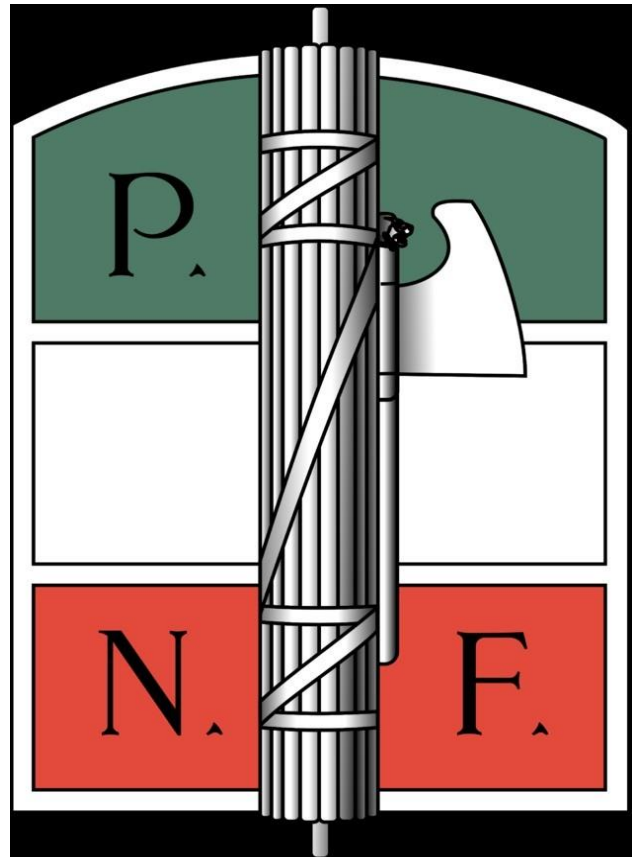
Спочатку – це була самоназва політичного руху під проводом Беніто Муссоліні в Італії, який був при владі від 1922 до 1943 року. Вже у 1920-х роках супротивники фашизму поширили це поняття на інші праворадикальні, авторитарні, тоталітарні і націоналістичні режими, диктатури та на політичні групи, і, серед інших, на німецький націонал-соціалізм, хоча лише деякі з них називали себе «фашистськими» та за своєю ідеологією і політичною практикою істотно відрізнялися від італійського фашизму.

Вважають, що фашизм бере свій початок в італійському націоналізмі часів Першої світової війни і як політична течія був заснований Беніто Муссоліні – до того одним із лідерів Італійської соціалістичної партії, і був започаткований як об'єднання в єдине ціле «правих» і «лівих» політичних спектрів. Однак, на думку видатного вченого, нобелівського лауреата в галузі фізіології та медицини Івана Павлова, джерелом фашизму став більшовицький переворот у росії: до нього «фашизму не було», і опісля нього більшовики сіяли «по культурному світові не революцію, а з величезним успіхом фашизм».

Етимологія слова *фашизм* походить від латинського *фасції* (пучок). Пучок був символом влади під час Римської імперії від чиновників-лікторів до найвищого римського судді, консулів, преторів і диктаторів. Тому емблема фашизму – лікторська зв'язка – символ єднання і сили.

Фашизм – соціально-політичні рухи, ідеології і державні режими право-тоталітарного типу. Науковці також часто визначають фашизм як крайню праву ідеологію та вважають фашизм різновидом поєднаної політики.

Фашизм зазвичай описується як «ультраправа ідеологія», хоча деякі автори акцентують увагу на тому, що розміщення фашизму на

звичайному поділі політичного спектра лівий-правий є складним, оскільки фашизм включає в себе елементи лівих ідеологій. Наприклад, Адольф Гітлер та інші прихильники офіційно зображують німецький нацизм як ні лівий, ні правий, але поєднаний. Націоналізм був основною частиною італійського фашизму через те, що фашистські партії зосереджені хоча і не на національній ідентичності, але на національній єдності, і не на класовій боротьбі. Нацистська Німеччина була зосереджена на «чистоті раси», а фашистська Італія Муссоліні була спрямованою на державний суверенітет у стосунку до особистості. Проте у 1937 році Муссоліні ввів низку законів, спрямованих проти євреїв.

Фашистом можна назвати людину, котра не поважає життя інших і розглядає його як свою здобич. Це зарозуміле ставлення безперечно є залишком доісторичної свідомості.

Від 30-х років поняття «фашизм» стало поширюватись і на інші, відносно подібні та споріднені за ідеологією та політичною практикою, режими: націонал-соціалістичний в Німеччині (нацизм), військово-фалангістський в Іспанії (Іспанська фаланга), військово-поліцейський в Португалії тощо, які самі себе ніколи не називали «фашистськими». Наприклад, Йосиф Сталін офіційно називав німецьких націонал-соціалістів фашистами, і така його позиція в період сталінізму була прийнята радянською пропагандою. У будь-яких своїх проявах фашизм протиставляє інститутам і цінностям демократії так званий «новий порядок» та жорсткі засоби його утвердження. Фашизм у владі спирається на масову тоталітарну політичну партію (приходячи до влади, вона стає монопольною), підконтрольні владі профспілки і незаперечний авторитет «вождя», «фюрера», «дуче», «каудільо», а також на масовий ідеологічний і фізичний терор.

Щоб описати істотні ознаки і причини фашизму, і спробувати їх пояснити, існують різні теоретичні підходи в історичній і соціальних науках, що відрізняються головним чином в оцінці того, які характеристики фашистських рухів або парадигми повинні бути розглянуті, і які соціальні та історичні чинники призвели до виникнення цих рухів.

Як організований рух фашизм виник у 1919 році в Італії на чолі з Беніто Муссоліні і згодом став універсальним поняттям для означення численних відносно подібних та споріднених за ідеологією та політичною практикою організацій і груп, що почали виникати і діяти практично у всіх європейських країнах у міжвоєнний період, а також встановлених ними режимів там, де вони прийшли до влади. Фашистська диктатура – режим правління Муссоліні між 1922–1943 в Італії.

У Німеччині подібною організацією з власною специфікою стала Націонал-соціалістична німецька робітничка партія, яка на чолі з Адольфом Гітлером 1933 року захопила владу і втягла світ у Другу світову війну.

З деякими застереженнями до категорії фашистських відносять режим генерала Ф. Франко, який у 1936-1939 роках очолював боротьбу проти комуністичної революції в Іспанії і згодом керував цією країною впродовж кількох десятиліть.

У Португалії в 1932 році прем'єр-міністром став А. О. Салазар, який спирався на партію «Національний союз» та воєнізовану структуру «Португальський легіон».

Серед численних фашистських організацій Франції найбільші впливи мали партії «Французька дія», «Французька солідарність», Народна французька партія, бойові союзи «Фасції» та «Вогняний хрест».

У Великій Британії на початку 20-х років діяли досить чисельні «Британські фашисти» та «Імперська фашистська ліга», після розпаду яких у 1932 році постав «Британський союз фашистів» на чолі з колишнім лейбористом О. Мослі.

У Швеції з розрізнених фашистських організацій у 1929 році була створена Націонал-соціалістична народна партія, яка орієнтувалася на німецький зразок.

Данська націонал-соціалістична партія була створена 1930 року в Данії. У Швейцарії тоді ж була утворена партія «Національний фронт».

У Норвегії під керівництвом В. Квіслінга досить впливовою була партія «Національна єдність».

У Голландії найбільш помітною структурою фашистського типу став Націонал-соціалістичний рух, який мав своє штурмове крило «Збройний загін».

У Бельгії тоді діяла ціла низка фашистських організацій, до найбільших з яких належали «Національний легіон», «Національна дія», Фламандський національний союз та рух рексистів.

Поширення ідеології фашизму не оминуло і країни Центральної та Східної Європи. У Польщі її виразником став Національно-радикальний табір – Фаланга під керівництвом Б. Пясецького, в Естонії – Спілка борців за свободу. В Литві – Партія «народних». В Угорщині у 1932 році була створена Націонал-соціалістична Угорська робітничка партія, в 1935 році – Партія схрещених стріл на чолі з Ф. Салаші. В Румунії виразником ідеології фашизму вважалася партія «Залізна гвардія». У Чехословаччині під керівництвом генерала Радоли Гайди була створена Національна фашистська громада, згодом – Партія національної єдності.

Захоплення фашизмом зачепило і радикальні єврейські кола. Зокрема, у Польщі була відома створена В. Жаботинським організація

«Бетар», яка копіювала уніформу та гасла німецьких штурмовиків і влаштовувала публічні марші. В Палестині близькою за ідеологією до фашизму вважалася група Аба Ахимеїра. Представники таких течій у єврейському середовищі не раз зустрічалися з Муссоліні. В Італії у 1934-1937 роках у військово-морській школі Чівітта навчалися молоді активісти сіоністських організацій, які згодом склали кістяк військово-морських сил Ізраїлю.

Ідеологія фашизму знайшла сприятливий ґрунт серед значної частини російської еміграції. Відомий ідеолог російського чорносотенного руху В. Шульгин твердив про ідейну спорідненість її правого крила з фашизмом. Видатний філософ М. Бердяєв вважав, що фашизм складається з позитивних елементів і на його чолі стоїть «чудова людина». На такому тлі цілком логічним виглядало створення цілої низки власне фашистських російських організацій. У 1926 році в Сербії була заснована Національна організація російських фашистів. Тоді ж у Харбіні (Китай) почала діяти організація «Робітничо-селянська козака опозиція росіян – російські фашисти», в Тяньцзині – організація «Чорні фашисти». У Франції помітною була «Рада младоросів», що ідентифікувала себе з фашистами. Серед подібних організацій були також Всеросійська фашистська партія, згодом – російський фашистський союз, також російський Національний Фронт, російський Націонал-Соціалістичний Рух, Всеросійська націонал-революційна партія та ще багато інших. Вони об'єднували десятки тисяч членів. Російські фашистські партії були членами Всеслов'янської фашистської громади з центром у Празі, а деякі

з них оголосили лідера чехословацьких фашистів генерала Гайду вождем фашистів слов'янських народів.

Ознаки фашизму як ідеології, політичного руху і соціальної практики:

- фашисти зазвичай мають тверду позицію проти будь-якого розділу зв'язку політичних поглядів на лівий-правий спектр, вважаючи його недостатнім для опису своїх переконань;
- обґрунтування переваги і обраності однієї панівної нації, дискримінація стосовно інших «чужорідних», «ворожих» націй і національних меншин, класів, рас, індивідів, груп індивідів, суспільств, партій, профспілок і т.д.;
- антиіндивідуалізм. Особиста позиція в колективі, наприклад, національного характеру, етнічного, расового або соціальних класів, або щодо організацій громадянського суспільства – пригнічується;
- утвердження насилля і терору з метою придушення політичного противника і будь-яких форм інакодумства. Позитивне ставлення до насилля;
- насадження режиму, заснованого на принципах тоталітарно-корпоративної державності, однопартійності та вождізму. Фашизм можна розглядати як крайню форму колективізму;
- заперечення демократії та відкритості влади;
- мілітаризація суспільства, створення воєнізованих формувань, і війна як обов'язок. Фашизм широко користується популістською термінологією: заклики до героїчних масових сил, щоб відновити славу минулого, і вимагає вірності єдиному лідеру, який, як правило, досягає масштабів культу особи;
- проти ліберальних доктрин. Фашистське розуміння «влади» не має нічого спільного з поліційною державою.

ІТАЛІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ

Італійський фашизм – авторитарна політика державного капіталізму, яка проводилася в Італії в період з 28 жовтня 1922 по 25 липня 1943 рр. Головними ідеологами італійського фашизму вважаються Беніто Муссоліні та Джованні Джентіле.

Слово «фашизм» походить від італійського «фашіо» (італ. *fascio*), що означає «пучок», «в'язка», «союз». Так називали себе мілітаризовані групи, які в 1914-1915 роки домагалися вступу Італії у Першу світову війну на боці Антанти.

Перші фашистські організації з'явилися в Італії у 1919 році. Вони були сформовані як напіввійськові дружини колишніх фронтовиків і називались «фаші ді комбантіменто», тобто об'єднання військовиків. Їхня назва дала найменування усьому фашистському рухові. Підтримані великим капіталом, італійські фашисти розпочали боротьбу за владу. Вони висунули програму, обіцяючи восьмигодинний робочий день, республіканський лад і соціальне страхування. Оскільки Італія була аграрною країною, Муссоліні обіцяв селянам провести аграрну реформу і дати землю.

921 року, в промові в Болоньї, Муссоліні заявив, що «фашизм народився ... з глибокої, вічної необхідності цієї нашої арійської і середземноморської раси». У цій промові Муссоліні мав на увазі італійців як Середземноморську філію арійської раси, «арієць» у значенні «людей індоєвропейської мови і культури». Італійський фашизм підкреслював, що раса була пов'язана духовними і культурними основами, і визначали расову ієрархію на основі духовних і культурних чинників. Італійський фашизм, таким чином, мав за основу свою концепцію про існування раси

на духовних і культурних чинниках, і Муссоліні явно відхилив поняття, що біологічно «чисті» раси існували.

Італійський фашизм відкинув загальну нордичну концепцію арійської раси, що ідеалізувала «чистих» арійців, які мають певні фізичні риси, котрі були визначені як Північні, тобто ті, котрі зі світлим волоссям і голубими очима.

На початку 1930-х рр., з приходом до влади нацистської партії в Німеччині з Фюрером Адольфом Гітлером з акцентом «на нордичній концепції арійської раси», виникла напруженість між «справжніми» фашистами і нацистами у сфері расових питань. В цей час фашистські засоби масової інформації в Італії критикували та висміювали расову доктрину німецьких націонал-соціалістів.

До 1936 року напружені відносини між фашистською Італією і нацистською Німеччиною зменшуються, і стають дружніше. У 1936 році Муссоліні вирішив розпочати расову програму в Італії і був зацікавлений у расових дослідженнях. Певна спорідненість ідеологій і політичних систем, виключення з Ліги Націй обидвох режимів, дало поштовх до їхньої співпраці.

Після 1922 року фашисти заборонили опозиційні партії, посадивши в тюрму їхніх лідерів і вбивши від 2000 до 3000 своїх політичних противників. Крім того, зникла незалежна преса та нефашистські профспілки, але з'явилась таємна поліція. Загальною практикою було порушення власних законів, заохочування італійців доносити один на одного. Протягом фашистського правління в Італії антифашисти різної орієнтації могли бути покарані попередженнями чи домашніми арештами, примусовими засланнями у невеликі містечка чи острови. Законодавством також було введено смертну кару за замах на Дуче та провідних членів королівської сім'ї. На кінець фашистського режиму в Італії таємна поліція сформувала досьє на 130,000 італійців. Приблизно 13,000 опонентів фашизму в Італії були піддані довготривалим тюремним покаранням. В мирний час Спеціальний трибунал виконав дев'ять смертних вироків. Вісім інших смертних вироків були відмінені. Ці відносно незначні цифри репресованих політичних опонентів можуть створювати враження про фашистський режим в Італії як про м'яку форму диктатури. Слід відмітити, що фашизм в Італії був менш кривавим у внутрішній політиці, ніж нацизм в Німеччині або більшовизм в СРСР. Відповідно досліджень вченого Річарда Босворза, розв'язані італійським фашизмом зовнішні імперіалістичні війни забрали життя понад одного мільйону людей.

Націонал-соціалізм (нім. *Nationalsozialismus*), скорочено **нацизм** (нім. *Nazismus*) – тоталітарна політична ідеологія, яка була політичною доктриною керівництва Німеччини та керівної Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини у 1930-40-х роках, а також у деяких інших країнах.

Тримається на міфах про історичну велич власної нації, її належність до «вищої раси», що, на думку ідеологів нацизму, дає їй право на розширення так званого «життєвого простору», захоплюючи території інших держав та проводячи на них політику геноциду. Часто представляється як різновид та синонім фашизму, хоча такий погляд є неправильним, через певну відмінність цих двох ідеологій.

Нацизм є видозміною фашизму – із зневагою до ліберальної демократії та парламентської системи. Він охоплює диктатуру, запеклий антисемітизм, антикомунізм, науковий расизм, владу білих та використання євгеніки (*вчення про селекцію стосовно людини, а також про шляхи поліпшення її спадкових властивостей*) у своєму кредо. Цей крайній вияв націоналізму виник у пангерманізмі та етно-націоналістичному неоязичницькому русі *Völkisch*, який був помітним аспектом німецького націоналізму з кінця 19 століття, і перебував під значним впливом воєнізованих груп *Freikorps*, що виникли після поразки Німеччини у Першій світовій війні, звідки походить основний «культ насильства» партії.

Нацизм дотримувався псевдонаукових теорій расового підпорядкування та соціального дарвінізму, ототожнюючи німців з частиною того, що нацисти вважали арійською або нордичною панівною расою. Він був спрямований на подолання соціальних розбіжностей та створення однорідного німецького суспільства, заснованого на расовій чистоті, яке являло б собою народну спільноту (*Volkscommunity*). Нацисти мали на меті об'єднати всіх німців, котрі проживали на історично німецькій території, а також отримати додаткові землі для німецької експансії згідно з доктриною *Lebensraum* і відкинути тих, кого вони вважали або іноземцями, або «нижчими» расами (*Untermenschen*).

Термін «націонал-соціалізм» виник із спроб націоналістичного перевизначення соціалізму, як протиположності до марксистського міжнародного соціалізму, так і ринкового капіталізму. Нацизм відкидав марксистські концепції класового конфлікту та загальної рівності, виступав проти космополітичного інтернаціоналізму

та прагнув переконати всі частини нового німецького суспільства, підпорядкувати свої особисті інтереси «загальному благу», визнаючи політичні інтереси головним пріоритетом економічної організації, які, здебільшого, відповідали загальним поглядам на колективізм чи комунітаризм (об'єднання), а не на економічний соціалізм.

Націонал-соціалізм у Німеччині був заснований на теоріях антисемітизму, расової ієрархії і соціального дарвінізму. Німецькі народи (яких відносили до так званої *нордичної раси*) зображувалися як втілення європеїдних «арійців» і «вища раса». На противагу як капіталізму, так і комунізму, він був спрямований на подолання соціальних відмінностей, з усіма частинами однорідного суспільства, та дотримання традиціоналізму як антитези намагання штучними способами створювати видимість національної єдності у різнонаціональних країнах. Ідеологи німецького націонал-соціалізму вважали історичні терени германських племен як додаткові землі для розширення власної держави. Наразі націонал-соціалізм вважається людиноненависницькою ідеологією.

Повна назва партії була *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (націонал-соціалістична німецька робітничка партія), а офіційно вона використовувала скорочення *NSDAP*. Термін «нацист» застосовувався до появи *НСДАП* як розмовне та зневажливе слово для відсталого фермера чи селянина, що означало незграбну та недоладну людину, селяка. У цьому сенсі слово «нацист» було зневагою щодо німецького чоловічого імені *Ignatius* (саме така видозміна імені *Ignatius*) – *Ignatius*, було поширеним іменем того часу в Баварії – землі, звідки походить партія *НСДАП*.

У 1920-х роках за це вхопилися політичні супротивники НСДАП із німецького робітничого руху. Використовуючи як приклад попередній скорочений термін «Соци» для Sozialist (соціаліст), вони скоротили назву NSDAP, Nationalsozialistische, до зневажливого «Nazi (Наци)», щоби пов'язати їх із принизливим використанням згаданого вище терміну. Термін «нацист» націонал-соціалісти вперше використали 1926 року у дописі Йозефа Геббельса під назвою Der Nazi-Sozi «Наци-Соци». У брошурі Геббельса слово «нацист» з'являється лише у зв'язці зі словом «Соци» як скорочення від «націонал-соціалізм».

Після приходу НСДАП до влади в 1930-х роках, використання терміну «нацист» окремо або в таких висловах, як «нацистська Німеччина», «нацистський режим» тощо, було поширено німецькими вигнанцями за межами країни, але не в Німеччині. Від них цей термін розповсюдився на інші мови, і зрештою його повернули до Німеччини після Другої світової війни. НСДАП ненадовго прийняла назву «нацистський» у спробі відновити цей термін, але незабаром відмовилася від цього намагання та взагалі уникала використання цієї назви, поки була при владі. Кожного разу автори, зазвичай, називали себе «націонал-соціалістами», а свій рух – «націонал-соціалізмом», але ніколи «нацистами». Збірник розмов Гітлера з 1941 по 1944 роки, під назвою «Застільні бесіди Гітлера» також не містить слова «нацист». У власних промовах Герман Герінг ніколи не вживав вислів «нацист». Вождь Гітлер'югенду Меліта Машманн написала книгу про власний досвід під назвою «Рахунок надано». Вона не називала себе «нацисткою», хоча й писала після Другої світової війни. Коли 1933 року 581 член Націонал-соціалістичної партії відповідали на запитання професора Теодора Абеля з Колумбійського університету, вони так само не називали себе «нацистами».

ІТАЛІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ І НІМЕЦЬКИЙ НАЦИЗМ: ПОДІБНОСТІ І ВІДМІННОСТІ

Більшість сучасних дослідників фашизму і німецького нацизму розглядають німецький націонал-соціалізм як різновид (але не «класичний») фашизму – в широкому розумінні цього терміну, певного типу ідеологій – «родового фашизму» (англ. *generic fascism*), а не італійського, який також є лише одним із варіантів «родового фашизму», хоча й хронологічно більш раннім.

Італійські фашисти та німецькі націонал-соціалісти дуже негативно ставилися до комунізму та ліберальної демократії. Вони в своїй політичній риторичі та пропаганді зневажливо та глузливо називали плутократіями та плутократами західні демократичні держави та їх правителів.

Італійський фашизм першим, після російського більшовизму, прийшов до влади, – і тим самим запропонував зразок для наслідування для інших відносно подібних та споріднених за ідеологією та політичною практикою організацій і груп, що з'явилися пізніше після становлення італійського фашизму.

Незважаючи на їхню подібність та спорідненість, інші організації та рухи, які у пропаганді прийнято називати «фашистськими» за аналогією з італійським фашизмом, мали свої особливості, що значно відрізняли їх один від одного та, зокрема, від італійського фашизму.

Наприклад, для німецького націонал-соціалізму від самого початку був характерним «біологічний расизм», расовий антисемітизм, реалізація расової політики, евгеніка та «расова гігієна», тоді як відсутність расової складової італійського фашизму підтверджується значною участю італійських євреїв у італійському фашистському русі та участю у місцевих фашистських організаціях небілого населення африканських колоній, завойованих фашистською Італією. Італійський фашизм тільки після 1938 року, під впливом німецьких націонал-соціалістів, увів дискримінаційні расові закони проти євреїв. Расизм у фашистській Італії ніколи не набирав таких значних розмірів, як у Третьому Рейхові. До 1938 року євреї не тільки не підлягали дискримінації, а навіть займали значні посади у державі та фашистській партії.

НАЦИОНАЛ-СОЦИАЛИЗМ Адольф Гітлер	ФАШИЗМ Беніто Муссоліні
ГЕРМАНІЯ 1933 г. - 1945 г.	ІТАЛІЯ 1922 г. - 1943 г.
- ДИКТАТУРА, ТОТАЛИТАРИЗМ	- ДИКТАТУРА, АВТОРИТАРИЗМ
- МИЛИТАРИЗМ	- МИЛИТАРИЗМ
- ВОЖДИЗМ	- ВОЖДИЗМ
- АНТИКОМУНІЗМ	- АНТИКОМУНІЗМ
- АНТИЛІБЕРАЛИЗМ	- АНТИЛІБЕРАЛИЗМ
- НАЦІЯ ПЕРВИЧНА Государство средство сохранения нации, в дальнейшем отток от государства	- ГОСУДАРСТВО ПЕРВИЧНО Государство создает нацию, все в государстве, ничего вне государства, ничего против государства
- РАСИЗМ, АНТИСЕМИТИЗМ Главенство одной расы, подчинение или уничтожение других рас	- ОТСУТСТВИЕ РАСОВЫХ ТЕОРИЙ, ОТСУТСТВИЕ АНТИСЕМИТИЗМА
- ОСЛАБЛЕНИЕ РОЛИ ЦЕРКВИ Народ освобождается от церкви, наличие кофессии и оккультных приверженцев	- ПОДДЕРЖКА ЦЕРКВИ Религия - необходимый элемент проявления духа, пользуется защитой и покровительством
- ГОСУДАРСТВЕННО - МОНОПОЛИСТИЧЕСКИЙ КАПИТАЛИЗМ	- КОРПОРАТИВИЗМ
- РАЗВЯЗЫВАНИЕ МИРОВОЙ ВОЙНЫ, СОЗДАНИЕ КОНЦЕНТРАЦИОННЫХ ЛАГЕРЕЙ, ХОЛОКОСТ, УНИЧТОЖЕНИЕ МИЛЛИОНОВ ЛЮДЕЙ	- ОТ 10 ДО 42 ЧЕЛОВЕК КАЗНЕНО, 4000 АРЕСТОВАНО И СОСЛАНО НА ОСТРОВА, ДЕСЯТКИ ТЫСЯЧ ЭМИГРИРОВАЛИ, КОЛОНИАЛЬНАЯ ВОЙНА В ЭФИОПИИ, ВОЙНА НА БАЛКАНАХ И В СЕВЕРНОЙ АФРИКЕ

Різним було ставлення німецьких націонал-соціалістів та італійських фашистів до християнської релігії: в Третньому Рейхові християнські церкви піддавались переслідуванню, тоді як католицька церква у фашистській Італії мала привілейоване становище.

Муссоліні, який вподобав термін «тоталітарна держава», не намагався встановити розвинутий тоталітаризм у державі. Порівняно дуже мала кількість репресій була однією з ознак нетоталітарності режиму Муссоліні у порівнянні з масовими вбивствами та ув'язненнями тоталітарного Третього Рейха, або ж більшовицької росії. Нацистські політичні теоретики завжди чітко декларували, що «етичну державу Муссоліні» та «ідеологічну державу Гітлера» не можна порівнювати в однаковому вимірі. Лідери Третього Рейху Йозеф Геббельс та Генріх Гімлер відзначали значну різницю між італійським фашизмом та німецьким націонал-соціалізмом.

На відміну від Адольфа Гітлера в Третньому Рейхові, італійський фашистський диктатор Беніто Муссоліні не володів повнотою влади: частина владних повноважень в Італії залишалася в руках короля та Великої фашистської ради; значний вплив у країні мала католицька церква та деякі промислові кола. Беніто Муссоліні був усунутий від влади королем та Великою фашистською радою 25 квітня 1943 року після серії поразок італійської армії у битвах Другої світової війни.

Неповнота влади італійського фашистського диктатора наближає італійський фашизм за цією ознакою до авторитарних режимів, у порівнянні з тоталітарною природою німецького нацизму, та за цією характеристикою дещо «уподібнює» його до демократичних держав, у яких існує розподіл державної влади та система стримувань і противаг. Наприклад, іспанський диктаторський режим Франсіско Франко, що володів значно більшою виконавчою владою ніж Беніто Муссоліні, в науковій літературі відносять до авторитарних режимів.

14 ОЗНАК, ЗА ЯКИМИ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ФАШИЗМ

Доктор *Лоренс Брітт* – британський журналіст та політолог, займався вивченням фашистських режимів Гітлера (Німеччина), Муссоліні (Італія), Франко (Іспанія), Сухарто (Індонезія) і Піночета (Чилі) і дійшов висновку, що всі фашистські режими мають **14 спільних ознак**, які складають характеристику фашизму.

1. Значні прояви націоналізму – фашистські режими постійно використовують націоналістичні гасла, девізи, символи, пісні і так далі. Прапори можна побачити скрізь, як і символи прапора на одязі і в громадських місцях.

2. Нехтування загально визнаними правами людини – зі страху перед ворогом і під приводом забезпечення безпеки фашистська влада переконує, що права людини можуть ігноруватися в певних випадках заради «необхідності». Людей змушують «думати по-іншому» або навіть схвалювати побиття, вбивства, тривале позбавлення волі затриманих.

3. Пошук ворога для виправдання всіх проблем держави та об'єднання населення навколо боротьби з цим ворогом – народи при фашистських режимах гуртуються в патріотичному русі в боротьбі проти спільної небезпеки або противника: расових, релігійних чи національних меншин, лібералів, комуністів, соціалістів, терористів.

4. Переважне становище збройних сил – навіть якщо в країні є багато гострих внутрішніх проблем, збройні сили отримують непропорційно велике бюджетне фінансування, а внутрішні проблеми залишаються невирішеними. Пропаганда нав'язує привабливий образ військових і військової служби.

5. Сильна дискримінація за ознакою статевої приналежності (сексизм) – у фашистських урядах домінують чоловіки. Традиційні гендерні ролі жорстко закріплені. Негативне ставлення до абортів і гомофобія (збірна характеристика для різних форм негативної реакції на прояви гомосексуальності, а також на пов'язані з нею суспільні явища).

6. Контроль над ЗМІ – вони контролюються безпосередньо урядом або побічно через співчуваючих журналістів або керівників ЗМІ. Поширена цензура – особливо у воєнний час.

7. Маніакальне захоплення національною безпекою – страх використовується як мотиваційний інструмент уряду для тиску на маси.

8. Переплетення релігії і уряду – уряди фашистських країн використовують релігію як інструмент управління громадською думкою. Релігійна риторика і термінологія використовуються урядовими лідерами, навіть коли головні принципи релігії діаметрально протилежні діям чи політиці уряду.

9. Захист корпорацій – промислова і ділова аристократія у фашистських державах часто є єдиною силою, котра ставить лідерів до влади, створюючи взаємовигідні ділові відносини з владною елітою.

10. Утиски профспілок – оскільки профспілки є єдиною реальною загрозою для фашистських урядів, вони або повністю відсутні, або серйозно ущемлені в можливостях.

11. Презирство до інтелігенції і мистецтва – фашистські держави заохочують або терпимо ставляться до проявів відкритої ворожості до вищої освіти і до вчених. Найчастіше вони зазнають переслідувань чи арештів. Уряд часто відмовляється фінансувати мистецтво.

12. Нав'язлива ідея злочину і покарання – при фашистських режимах поліції даються майже необмежені повноваження. Люди в ім'я патріотизму в багатьох випадках воліють не помічати поліцейських зловживань, навіть порушення своїх громадянських свобод. Часто створюється національна поліція з необмеженою владою.

13. Неприборкане кумівство і корупція – фашистськими режимами майже завжди керують клани приятелів і партнерів, які призначають один одного на урядові посади і використовують владу для захисту членів свого клану від відповідальності. Найчастіше урядові лідери привласнюють або навіть безпосередньо розкрадають державні ресурси і скарбницю.

14. Шахрайські вибори – вибори у фашистських державах часто перетворюються на фарс. Нерідко проводиться наклепницька кампанія (або навіть вбивства) кандидатів від опозиції, законодавство використовується для маніпулювання чисельністю виборців, межами округів, засобами масової інформації. Фашистські режими часто використовують судову систему для маніпулювання виборами.

*«Фашистські уряди приречені програвати війни, бо за своєю природою не здатні об'єктивно оцінювати силу противника»
Умберто Еко*

ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКОГО ФАШИЗМУ

До 24 лютого 2022 року ідеологію путіна та його режиму часто описували як «російський консерватизм» або ж «неотрадиціоналізм» – такий собі пострадянський світогляд колишнього КДБіста з аурою православ'я та традиційних цінностей.

Але повномасштабне вторгнення росії в Україну показало, що реальні погляди господаря кремля, які він прищепив і мільйонам росіян, значно жорстокіші й небезпечніші, ніж політична ностальгія за СРСР під православними іконами.

І дедалі частіше дослідники описують ці погляди словом «рашизм», яке є похідним від «російський фашизм».

«Рашизм» – це дивна постмодерністська суміш, куди увійшли шовіністський «великоросійський» світогляд давно померлої російської імперії, ностальгія за Радянським Союзом, реваншистські настрої пострадянських силовиків, псевдоісторичні екскурси путіна, а також православ'я з одночасним вшануванням Миколи II і Сталіна, і на додачу – цитати з фільму «Брат-2», нанесені на шеврони російських військових (наприклад – «русские своих не бросают»).

Це саме та ідеологія, що уможливила мобілізацію сотень тисяч російських громадян на війну з Україною та заклики «вдарити ядерною зброєю», які можна зустріти в російських соцмережах.

А завдяки публікаціям американського історика Тімоті Снайдера й десятків інших публіцистів «рашизм» вже фактично стає терміном на позначення ідеології путінського режиму.

Ідеологія сучасного «рашизму», на думку більшості дослідників, формувалася за участі низки російських інтелектуалів і публіцистів. Найвідомішою фігурою тут є ультраконсервативний російський політичний філософ *Олександр Дугін*.

В основі його поглядів лежить напівконспірологічна теорія багатовікового протистояння морських держав («атлантистів») та континентальних сухопутних країн Європи й Азії («євразійського світу»).

Після Другої світової війни ця боротьба, за Дугіним, точилася між США й іншими західними країнами з «атлантистського» боку та Радянським Союзом – з «євразійського». А з 1991 року хоругви Євразії змушена нести росія.

Свою концепцію Дугін детально сформулював у виданій в 1997 році книзі «Основи геополітики», де багато уваги приділив Україні як «величезній небезпеці для всієї Євразії». Ця книга на подив точно описує риторику путіна, якою він виправдав вторгнення в Україну у 2022 році.

«Існування України в нинішніх кордонах та з нинішнім статусом «суверенної держави» тотожне завданню жахливого удару по геополітичній безпеці росії, рівнозначне вторгненню на її територію», – так Олександр Дугін аргументував потребу в «геополітичній декомпозиції України», поки вона не приєдналася до «атлантистів».

«Північний берег Чорного моря має бути виключно євразійським і централізовано підкорятися Москві», – писав він за 25 років до того, як завоювання всього півдня України було оголошене однією з цілей так званої «спеціальної воєнної операції» російської армії.

За твердженням багатьох джерел, «Основи геополітики» Дугіна всі ці роки був й залишається навчальним посібником у Військовій академії Генерального штабу РФ та інших військових навчальних закладах Росії.

Іншим російським теоретиком, що прямим текстом заперечував суверенітет України, є літературний критик і теоретик альтернативної історії *Сергій Переслєгін*. На початку 2000-х він публікував геополітичні прогнози для різних країн на своєму сайті під назвою «Імперський генеральний штаб».

«Насамперед Україна, хоча вона й має відповідну атрибутику, не є державою», – стверджував він у статті про українські перспективи у 2002 році. «Українці не мають національної мови. Так звана «українська мова» – штучний конструкт, створений з елементів старослов'янської мови та місцевих «дніпровських» діалектів», – розмірковував Переслєгін.

Через 19 років путін у своїй статті «Про історичну єдність росіян та українців» обґрунтовував ідею «одного народу» спільною «давньоруською» мовою XI–XIII ст., існування якої як розмовної у побуті історики давно заперечили.

На початку ж 2000-х років Переслєгін також переймався «захистом російськомовних»: «У низці варіантів Росії доведеться надавати термінову допомогу якщо не самій Україні, то її російськомовному населенню, а в найбільш несприятливому випадку – брати на баланс все те, що залишиться від країни».

Загалом же подібні погляди на Україну серед росіян, які вважалися інтелектуалами, геополітиками, філософами чи навіть дипломатами, у 1990–2000-х не були винятковими.

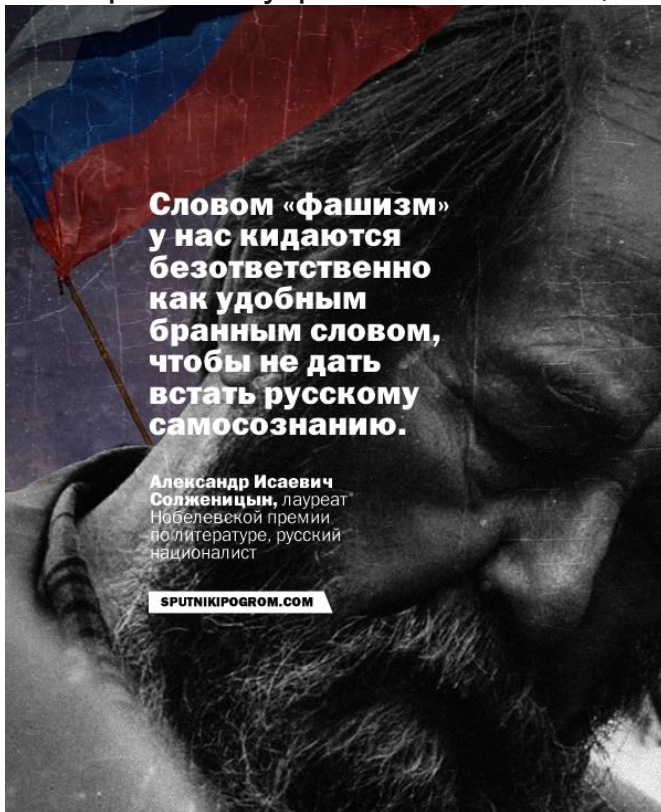
Дугін був не один. В одному з тодішніх російських журналів якось зобразили демонстраційні ядерні вибухи навколо Києва і наступ на українську столицю з кількох напрямків. Плюс «русский мир» був фактично офіційною доктриною російської православної церкви.

Водночас чіткого й доведеного зв'язку між всіма цими «предтечами рашизму» та світоглядом його головного творця путіна немає – деякі дослідники вважають, що російський президент як виходець з КДБ і без того мав схоже ставлення до незалежної України.

Фахівці стверджують, що коріння сучасного «рашизму», як і його «провісників» з 1990-х, походить з радянської ідеології. Путін ідеологічно – спадщина Радянського Союзу та КДБ. А там вчили, що «ми оточені й найбільші вороги – це західний імперіалізм, ізраїльський сіонізм, китайський маоїзм та український буржуазний націоналізм. От зараз хіба що китайської загрози в росії не бачать.

Можна пригадати, що говорив Горбачов, найбільш ліберальний радянський керівник, наприкінці 1980-х: «Харьков – русский город». Або ж статтю Солженіцина «Как нам обустроить Россию», де була програма «повернення» українських земель, Білорусі та північного Казахстану».

Все накопичувалося на основі радянської ідеології, яка формально прикривалася словами братерства, а насправді була русифікаторською. І тому вона настільки небезпечна. У часи Перебудови це намагалися переосмислити, й за першого строку Єльцина були раціональні спроби знайти точки дотику з Україною. Але з приходом путіна все повернулося на круги своя.

Окрім політичної й релігійної історії «рашизм» має ще й культурний вимір, який розвивався у тих самих 1990-х. Тому деякі фахівці вважають «рашизм» і культурним феноменом.

Десь із середини 2000-х в росії отримує авторитетну підтримку тенденція до порядку, ідея порядку виходить на перший план. І одразу створюється демонізація 90-х років як «лихих дев'яностих». Але сама концепція порядку... інтерпретувалася у глобальних термінах: от є Європа й Америка, які «розламують» світовий порядок, і є росія, яка змушена, так би мовити, майже трагічно цей світовий порядок «охороняти».

Саме ж «розламування» світового порядку у путінській росії пов'язують із західною постмодерною фазою розвитку культури: захистом прав етнічних, сексуальних та інших меншин, увагою до різних форм репресій, які раніше ігнорували (ідеї фемінізму, відстоювання свободи слова та релігії), та іншими проявами лібералізму. Тому реакція

на цей новий «безпорядок» виявляється у расизмі, гомофобії, антифемінізмі й сексизмі. І росія стає немовби охоронцем цих «священих цінностей».

Слід відзначити, що такий набір цінностей є мейнстримом (*основною течєю*) не лише в консервативних ісламських країнах, на зразок Ірану, Пакистану чи, віднедавна знову, Афганістану. «Хрестовий похід» проти лібералізму підтримує багато хто і на «колективному Заході», починаючи з маргінальних праворадикалів і людей з неусвідомленим побутовим расизмом, які є скрізь. Але лише путінська росія дійшла до того, щоб власний погляд на культурно-політичні цінності перетворити на агресивну війну з Україною з тисячами загиблих з обох боків.

«Рашизм» виникає тоді, коли російська «ідеологія порядку» переходить в агресивну імперську фазу. Коли вона стає тим, що нав'язується світу: «час навести порядок у світі». Цей перехід, на думку фахівців, відбувся між 2012 та 2014 роками від страху революцій – «якщо ми не перейдемо до активних дій, то станеться революція». У цей момент народжується «рашизм», а далі він вже набирає силу і його підживлюють різні культурні джерела.

Культурних джерел «рашизму», на думку фахівців, було багато.

Наприклад, «Старі пісні про головне», які аж ніяк не були «імперським проектом», а починалися просто як ностальгічний музичний фільм у новорічну ніч 1996 року. Однак згодом саме ця мода на радянську ностальгію перейшла в комерційну, а далі й у політичну площину росії.

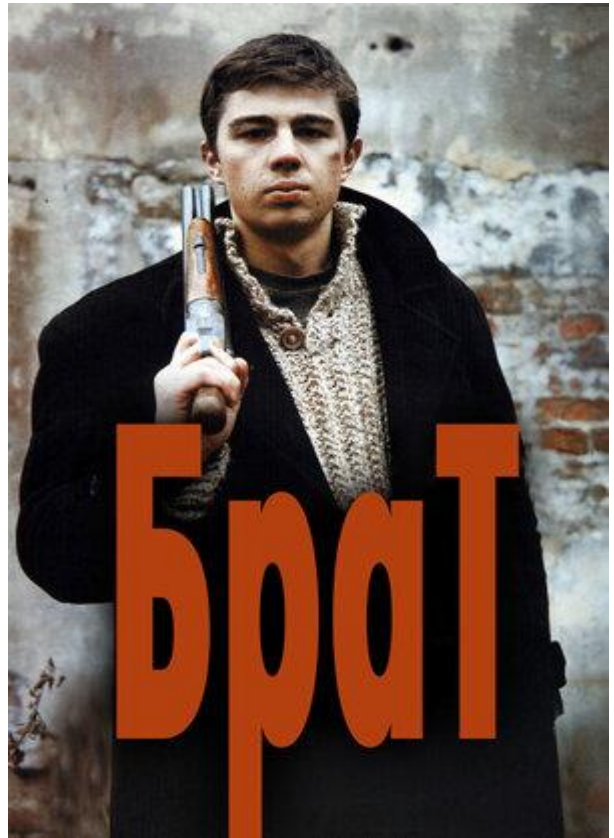
Але чи не головним культурним джерелом «рашизму», яке походить з 1990-х, але дуже явно проглядається зараз у російсько-українській війні, стала кінематографічна дилогія режисера Олексія Балабанова «Брат» (1997) і «Брат-2» (2000). Ці фільми – культові для багатьох росіян.

Головним героєм першої частини є *Даніла Багров* – 22-річний ветеран першої чеченської війни, який невимушено розправляється з бандитами й ворогами свого брата у Санкт-Петербурзі кінця «лихих дев'яностих» під музику легенд «руського рока» Nautilus

Rompilius. А в сиквелі «Брат–2» Даніла їде відстоювати «правду» вже у США, де його головними супротивниками стають темношкірі американці та українська «емігрантська мафія». У 2015 році цей фільм заборонили в Україні через «сцени, які є принизливими для українців за національною ознакою».

«Брат–2» дивовижним чином резонує з агресивним путінізмом, який зараз називають «рашизмом». Можливо тому, що герой фільму вирушає «повчати» Америку» – йде рух від внутрішніх проблем до повчання всього світу. Фрази з «Брата» стали політичними гаслами по всьому спектру російської політики.

Безпосередньо перед російським повномасштабним вторгненням до риторики з «Брата–2» вдався один з лідерів ЛДПР *Борис Чернишов*, який фразою «русские на войне своих не бросают» виправдовував визнання росією самопроголошених «республік» на Донбасі.

РУССКИЕ НА ВОЙНЕ СВОИХ
не бросают. помни!

Але ніякої ідеології у «Браті–2» немає. Головна ідея там полягає у тому, що «у нас є вороги». І головними ворогами призначені американці й українці.

24 лютого 2022 року цитати Даніли Багрова стали написами на танках, БМД і шевронах російських солдатів, які вторглися в Україну. 30 вересня 2022 року під час промови у кремлі на честь «приєднання» до

росії окупованих територій України цей прийом використав і сам путін. «За нами правда, а в правді сила – а значить і перемога», – проголосив він.

ЗАХІДНЕ БАЧЕННЯ РАШИЗМУ

Хоча «рашизм» був виразом, який українці почали вживати з 2014 року, а грузини – з 2008-го, у західний дискурс він увійшов лише зараз. Багато в чому це сталося завдяки статтям американського історика Тімоті Снайдера. Його видана у 2010 році книга «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним», що описувала втрати українців від нацизму та комунізму між 1933 та 1945 роками, знайшла своє історичне продовження у нинішніх подіях на тих самих «кривавих землях». Але причиною цього став вже новий режим, що виник у росії через десятиліття після Гітлера та Сталіна та під прапорами «антифашистів».

«Фашисти, які називають інших «фашистами», – це фашизм, доведений до своєї нелогічної крайності як культ безумства. Це крайня точка спотворення реальності через розпалювання ненависті, де пропаганда є чистою вимогою... Я назвав це «шизофашизмом». Але в українців є найелегантніше формулювання. Вони називають це «рашизмом», – писав Тімоті Снайдер. «Нове слово «рашизм» – дієва концептуалізація світогляду путіна. Значно раніше від західних аналітиків українці помітили схилення росіян до фашизму за останнє десятиліття», – пояснював історик.

І описав атрибути «рашизму»: «культ лідера і культ мертвих, корпоративна держава (*держава, де економічний вплив мають великі корпорації, підконтрольні владі*), міфічне минуле, цензура, теорії змови, централізована пропаганда, а тепер і війна та руйнування».

Тімоті Снайдер відзначає, що поки на Заході сперечалися про те, кого саме із сучасних політиків і партій можна порівняти з «фашистами»,

там прогавили «головний випадок відродження фашизму, яким є путінський режим у російській федерації». Або ж «рашизм».

«Рашизм» звучить як «фашизм», але з «р» замість «ф» на початку, що, грубо кажучи, означає «російський фашизм», – пояснює історик для західної аудиторії термін з російсько-української війни.

«Агресор у цій війні постійно намагається повернутися до минулого, якого не було, до безглузвих і нежиттєздатних образів історії. Причинами того, що росія має завоювати Україну, за словами путіна, є хрещення Русі, яке сталося тисячу років тому, а також кровопролиття Другої світової війни. Але російські міфи про імперію ніяк не можуть умістити в собі картину загиблих українців у новій війні», – пояснює Тімоті Снайдер.

Зрештою, коли доходить до чітких визначень, то Тімоті Снайдер у своїй статті говорить досить однозначно: «Москва – центр фашизму в нашому світі».

Інша американська публіцистка та історикиня Енн Епплбаум, авторка книг «Гулаг» та «Червоний голод: сталінська війна проти України», також наголошує, що терміну «фашизм» недостатньо для того, щоб описати нинішній режим і його методи в росії.

«Мені не подобається термін фашизм у російському контексті. Лише з однієї причини: бо він нагадує більшості людей у світі про Голокост і масове вбивство євреїв. Це відвертає увагу. Слово «рашизм» тут доречніше, бо воно вказує, що маємо справу з особливою російською версією ідеології винищення – і відтак цей термін конкретніший і корисніший», – говорить вона. За її словами, «рашизм» є формою колоніалізму або ж «гіперімперіалізму» сучасної росії.

«Це держава, яка сприймає себе настільки вищою від сусідів, принаймні якщо говорити про її еліту, що вважає, ніби має право стерти їх з лиця землі, з карти світу, знищувати їх за власним бажанням, вбивати їхнє мирне населення – а не лише солдатів. Ідеологія, яка дає їм виправдання для таких дій, – різновид імперіалізму. «Ми – держава, що має право на існування, а вони – держава, що не має права на існування». Тож, хоч би яке слово ми обрали, щоб описати цю ідеологію, маємо справу з імперською ідеологією, спрямованою на геноцид і винищення», – пояснює Епплбаум.

Путін, завдяки «рашизму» тепер точно увійде в історію XXI століття. Тепер він є одним із найбільших воєнних злочинців сучасності. Говорити про нього в цьому контексті – потрібно. Він розв'язав проти своїх сусідів непотрібну війну. І це його відразу ставить у нову категорію. Тепер він точно став одним із найбільших злочинців нашого часу.

РАШИЗМ ЯК ОДНЕ З ОБЛИЧЬ ФАШИЗМУ

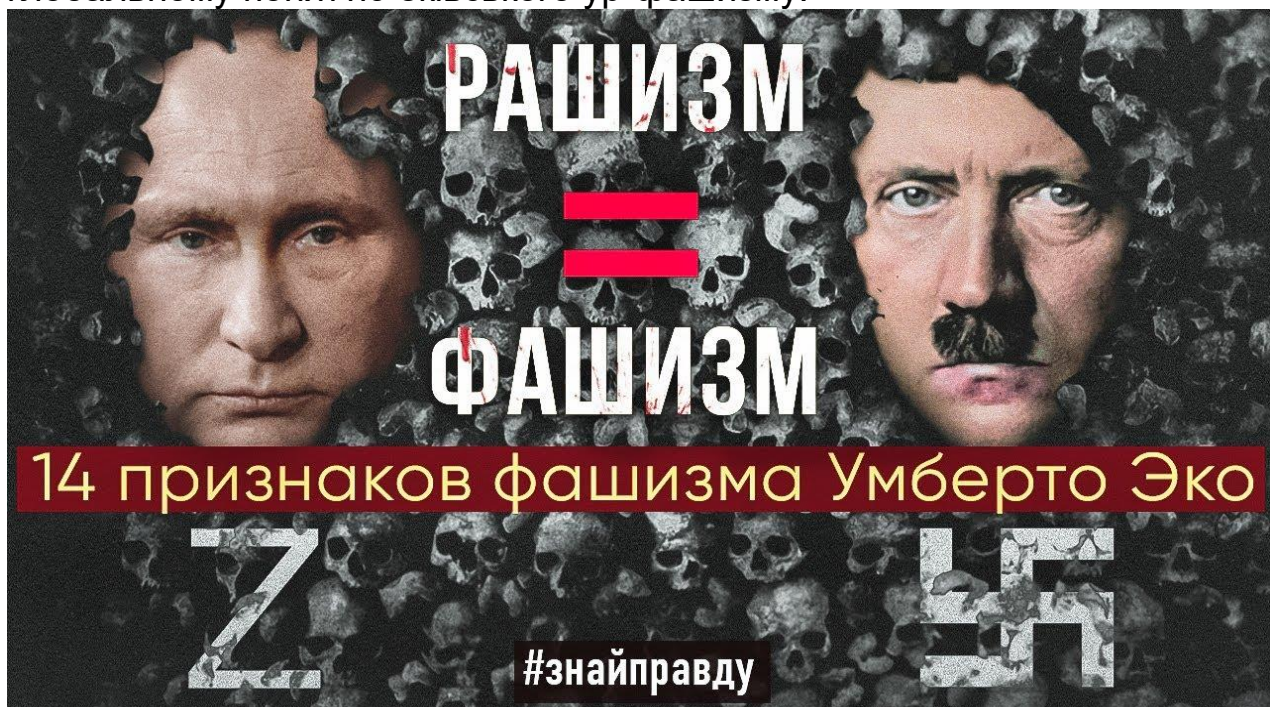
Чи дійсно в росії встановлено фашизм? Чи це лише декларативні заяви українських та європейських політиків?

Якщо до 24 лютого 2022 року про встановлення фашистського режиму в росії говорили лише теоретично, то сьогодні путінський режим несе загрозу не лише українцям, а й всьому світу.

Один з визначних європейських інтелектуалів Умберто Еко запропонував визначення *ур-фашизму*, або вічного фашизму. Його суть проста: попри безліч відмінностей між різними тоталітарними системами з різними назвами, вони мають дещо спільне.

«Отож фашизм став терміном на всі випадки, бо з кожного фашистського режиму можна забрати один чи більше компонентів, але сам режим залишиться впізнавано фашистським, – стверджував Умберто Еко. – Вилучіть із фашизму імперіалізм – і матимете Франсіско Франка й Антоніу Салазара. Вилучіть колоніалізм – і отримаєте балканський фашизм усташів».

Відомо, що Еко був прихильником лівих поглядів, зокрема й унаслідок власного дитячого досвіду життя в муссолінській Італії. Тому його класифікацію не обов'язково слід трактувати як єдино правильну. Проте спробуймо з'ясувати, наскільки сучасна росія відповідає глобальному поняттю еківського ур-фашизму.

І ще: всі сформульовані Еко 14 ознак фашизму суперечать одна одній, на що ще Еко звертав увагу, але, на його думку, достатньо бодай однієї з них, щоб навколо неї «почав згущуватися фашизм».

Він зазначав: *«було б так зручно, аби хто-небудь виліз на світову арену та сказав: «Хочу знову відкрити Освенцим, хочу, щоб чорні сорочки знову маршували на парадах на італійських площах».* Але в

житті так не буває. Фашизм може поставати в різних видах та формах».

Так і в російській державі, яка сьогодні вдалася до відкритої агресивної війни проти України, фашизм не з'явився зненацька, він «визрівав» роками:

- через образи за те, що «такую страну просрали»;
- через ностальгію за радянським морозивом та газировкою;
- через монополію партії «єдина росія»;
- через статті та тези про «духовніє скрепи»;
- через оголошення людей та організацій «іноземними агентами»;
- через зміни до Конституції з можливістю переобирати президента на третій і наступні терміни тощо.

Отже:

1. *Першою характерною рисою ур-фашизму є культ традиції.*

З цього витікає, що у фашистському суспільстві немає місця розвитку знання. Істина вже проголошена раз і назавжди, залишається лише тлумачити її.

У російському дискурсі ми знаємо це як «скрепи». Ще у 2012 році путін у своїй промові використав термін «духовніє скрепи», який був підхоплений російськими ЗМІ та став втіленням руської духовної традиції. З того часу цей термін та активна підтримка путінського режиму руською православною церквою втілюють культ традиції в російському суспільстві.

Ба більше, у 2022 році їх спробували канонізувати – мінікульт рф підготував проект президентського указу «Об утверждении Основ государственной политики по сохранению и укреплению традиционных российских духовно-нравственных ценностей».

У документі наведено перелік: «До традиційних цінностей належать: життя, гідність, права і свободи людини, патріотизм, громадянськість, служіння Батьківщині й відповідальність за його долю, високі моральні ідеали, міцна сім'я, творча праця, пріоритет духовного над матеріальним, гуманізм, милосердя, справедливість, колектив, взаємодопомога і взаємоповага, історична пам'ять і наступність поколінь, єдність народів росії».

2. *Традиціоналізм передбачає заперечення модернізму.*

Заперечення сучасного світу проводиться під соусом заперечення капіталістичної сучасності. Точка, яку Еко визначає як ірраціоналізм, адже фашизм поєднує захоплення технікою й засудження капіталізму, просвітництва та раціоналізму.

У 2021 році путін заявив, що сучасна модель капіталізму не працює. Це стало квінтесенцією заперечення економічної світової моделі, яка побудована на принципах конкурентного ринку. Росії, як державі з сировинною економікою, яка контролюється державними корпораціями та путінським олігархатом, не вигідна така модель. Вона тяжіє до радянської моделі централізованої економіки.

3. Підозрілість по відношенню до інтелектуального світу.

Офіційні фашистські мислителі обвинувачували сучасну їм культуру та ліберальну інтелігенцію у відмові від вічних цінностей. Недовіра до інтелектуального світу завжди була симптомом ур-фашизму, ще від часів заяви Герінґа («Коли я чую слово «культура», то хапаюся за револьвер»)... Офіційні фашистські інтелігенти займалися переважно нападками на сучасну культуру та ліберальну інтелігенцію за її зраду одвічних цінностей. Достатньо згадати спалення книг у нацистській Німеччині у 1930-х роках, а сьогодні – в росії ті діячі культури, які не підтримали війну, оголошуються ворогами держави та «іноземними агентами». Багато хто з них змушений виїжджати з країни.

4. У модерній культурі науковці плекають незгоду як шлях до поглибленого пізнання. Для ур-фашизму **незгода є зрадою**.

В той час, як сучасні культура та наукова спільнота поважають незгоду та критичне мислення як основу розвитку науки, при фашизмі **незгода прирівнюється до зради**.

Сьогодні в росії складаються «ганебні списки» тих публічних діячів, які висловилися проти вторгнення в Україну. Забороняються публічні виступи та мітинги, а також будь-які висловлювання проти війни. Тих, хто виступає проти війни, називають «зрадниками», їм загрожує навіть кримінальне переслідування.

Ми бачимо, що відбувається з тими, хто намагається протестувати в росії. Ми бачимо, як порушують російські військові в

Україні всі категорії прав людини й вчиняють воєнні злочини. Ми знаємо, що відбувалося вісім років на окупованих територіях, це, зокрема, відомі тортури в донецькій «Ізоляції» та катування активістів у Криму.

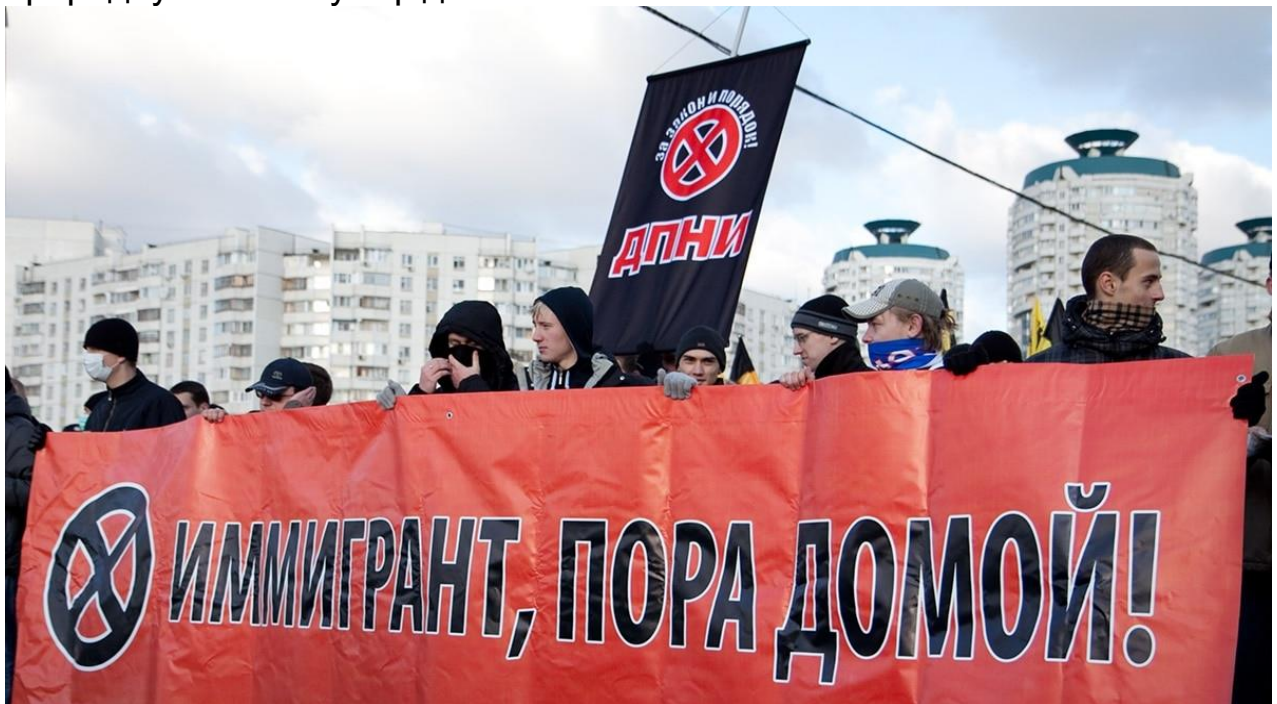
Незгода – це ознака різноманітності. Ур-фашизм розвивається, відшукуючи консенсус, експлуатує та перебільшує природний страх перед відмінностями.

Першими відозвами фашистів або ранніх фашистських рухів є відозва проти чужинців. Тому ур-фашизм за визначенням расистський.

РФ успадкувала ставлення до інтелігенції, закладене ще більшовиками. На репліку письменника Максима Горького про те, що «інтелігенція – це цвіт та мозок нації», Владімір Ленін відповів так: «Інтелігенція – це не мозок нації, а лайно». В СРСР інтелігенція була лише прошарком суспільства, до якого нерідко додавали епітет «гнила». У росії її підкреслено називали «ліберальною», що мало схоже поняття.

5. Інший феномен – **расизм**.

Фашизм завжди замішаний на расизмі, оскільки він експлуатує природну боязнь чужорідного.

Ми знаємо, наскільки дискриміновані всі інші національності в рф і як одна за одною зникають культури та мови всіх невеликих націй і етнічних груп, які живуть під владою росії або навіть поблизу росії.

Під поняттям «чурка» в рф узагальнено зібрано представників усіх неросійських народів – від Середньої Азії до Кавказу. Втім, суть режиму дає змогу змішувати різні поняття і коли треба – поєднувати або, навпаки, розрізнявати. Таким стали погроми в росії у 2010-му щодо кавказців. Тоді звинувачення впали на ... інтелігенцію, яка, мовляв, підштовхнула суспільство до несанкціонованих маршів – так висловився один з ідеологів кремля Владіслав Сурков. Не оминув увагою ті події й

путін: «А то доведеться нашій ліберальній інтелігенції борідку збрити й самій одягти каску та вперед, на площу, воювати з радикалами...».

6. Ур-фашизм виникає зі стану індивідуальної або соціальної фрустрації (неможливість отримати бажане).

Історично фашизм спирався на фрустроване населення, яке постраждало від якоїсь економічної чи політичної кризи. Росія пройшла цей шлях разом з путіним. Його режим було створено на протиставленні до «голодних», чи як вони називали, «ліхіх» 1990-х.

З початку 90-х років XX століття все населення колишнього Радянського Союзу переживало світоглядну кризу – радянська імперія розпалася, а радянська історія та ідеологія виявилася суцільною брехнею. Власне, на противагу їм під час парламентської кампанії 2007-го в обіг увійшло поняття «стабільність». Уже тоді соціологи фіксували, що минуле ельцинське десятиліття асоціювали з хаосом, який у суспільній думці ставав синонімом демократії. Тоді синхронно й злагоджено працювали телевізор і холодильник.

У 1990-х середня вартість нафти становила 18 доларів за барель, а коли впала до 10 доларів, то стала однією з причин російського дефолту 1998 року. Зате в лютому 2008-го нафта вперше в історії побила позначку в 100 доларів, а 4 липня того самого року сягнула 143 доларів. Тож це дало нагоду творити новий середній клас, який без особливого спротиву міняв свободу на стабільність.

Але, якщо у деяких пострадянських держав та націй вистачило здорового глузду це визнати, то в росії з початку 2000-х років культивувалася ностальгія за радянським режимом та великою росією. Не дивно, що на такому підґрунті дуже легко сформувати образ зовнішнього ворога і необхідність з цим ворогом воювати.

А українці, які під час «Революції гідності» у 2014 році показали себе свідомою нацією з чітким європейським курсом, чудово вписувалися в образ ворога.

7. Одержимість ідеєю змови.

Єдине, що може згуртувати націю – це вороги. Тому в основі фашизму закладено ідею змови, за можливістю – міжнародної. Співчлени фашистської ідеології мають відчувати себе в облозі.

Ще з часів СРСР з цим не виникало проблем. У 2018-му опитування «Всероссийского центра изучения общественного мнения» показало, що 66% росіян, тобто 2/3, вірили в теорію міжнародної змови. Тоді вона була

спрямована нібито на переписування російської історії та «применшення величі росії».

Сюди можна додати також країни Північноатлантичного альянсу, яких також дуже зручно представляти в образі зовнішнього ворога. Зараз весь «колективний Захід» є спільним ворогом для всіх росіян.

Так звана спецоперація, яка починалася під знаком денацифікації України, вже наприкінці першого тижня отримала нове смислове навантаження. «Головне для нас – захистити російську федерацію від військової загрози, яку створюють країни Заходу, що намагаються використати український народ у боротьбі проти нашої країни», – заявив 1 березня 2022 року міністр оборони росії Шойгу. Відтак у подальшій риториці міжнародна змова проти росії посідала дедалі вагомніше місце.

Наприклад, у березні 2022 року російський суд визнав корпорацію Meta (Facebook, Instagram) екстремістською організацією, яка нібито «закликає до насильства у ставленні до росіян». От вам і теорія зовнішньої змови.

8. Вороги змальовуються, як занадто сильні і занадто слабкі одночасно.

Фашисти мають відчувати себе ображеними через те, що вороги виставляють напоказ своє багатство, бравують силою. З іншого боку, фашисти впевнені, що зможуть впоратись з будь-яким ворогом. Тож ворог одночасно є надто сильним і надміру слабким. Або, цитуючи російського політика Рогозіна: «Вони живуть так солодко, так м'яко, буржуазно. Усе в них добре... Вони з нами не воюватимуть – вони нас бояться».

І тут страх путіна перед НАТО та формування образу ворога є дуже красномовним.

Така логіка є однією з болісних хиб фашизму, адже, за твердженням Еко: «Фашистські уряди приречені програвати війни, бо за своєю природою не здатні об'єктивно оцінювати силу противника».

9. Життя є станом постійної війни, але водночас фашизм проповідує ідею останнього бою.

Не має боротьби за життя, а є життя заради боротьби. А пацифізм дорівнюється братанню з ворогом.

Росія це вже проходила з Другою світовою, коли співала, що «паследній бой он трудний самий...». Сучасний путінський режим нагнітає ту саму ідею апокаліптичного бою, і вже не піонери, а юне покоління росіян натхненно співають: «На земле сей был бы мир, но, если главный командир позовет в последний бой – дядя Вова, мы с тобой».

До війни, щороку росія витрачала на військові сили близько 40–60 мільярдів доларів. На 2023 рік заплановано витратити 143 мільярди. У росії на одного поліцейського припадає 195 осіб, у порівнянні з 479 у США та 280 в Україні.

10. Масовий елітаризм на основі єдиної правлячої партії.

Пересічні громадяни складають найкращий народ у світі. Партія складається з найкращих пересічних громадян. Кожен громадянин може (або зобов'язаний) стати членом партії.

У сучасній росії це озвучено на найвищому рівні. «Є путін – є росія, немає путіна – немає росії», – лаконічно висловився свого часу перший заступник адміністрації президента рф Володимир Володін. Сьогодні цей персонаж очолює Думу і вже на цій посаді, в березні 2020-го, заявив: «Сьогодні, виходячи з викликів, які постають, і якщо хочете – загрози, наявних у світі, не нафта й газ наша перевага... Наша перевага – путін. І ми повинні його захистити».

Цю заяву було здійснено при обговоренні поправок до Конституції, які обнулили президентські терміни путіна й дали йому змогу балотуватися принаймні до 2036 року. Тож сучасна росія послідовно перетворюється на «путінське» царство.

11. Культ героїзму та смерті.

В ідеології фашизму *героїзм* – це норма. Герой фашизму бажає смерті, яка виглядає як найкраща компенсація за героїчне життя.

«Кожного виховують і навчають так, щоб він став героєм. У всіх міфологіях герой є винятковою особистістю. У рамках ур-фашизму героїзм є нормою... герой ур-фашизму прагне героїчної смерті, яку проголошують найвищою нагородою за героїчне життя. Ур-фашистському героєві кортить померти. У цій нетерплячці він значно частіше посилає на смерть інших людей».

Звісно, ще Біблія пояснила, що «Немає більшої любові, як хтось життя своє віддасть за друзів...». Але в російському наративі йдеться про інше. Коли російський патріарх Кіріл виступає у військовому храмі (13.06.2021) із закликом «А тому йдіть та виконайте свій військовий обов'язок. І пам'ятайте, що якщо ви життя своє поклали за Батьківщину, за друзів своїх, ... то ви будете разом з Богом у його царстві, в його славі, в його вічному житті», то стає зрозуміло, що смерть за Батьківщину не тотожна обороні Батьківщини. Чи радше інтереси Батьківщини ширші – байдуже, Сирія це чи Україна.

Останні журналістські репортажі з Дагестану та Бурятії – регіонів-лідерів за кількістю загиблих російських солдатів, свідчать, що суспільство готове й далі відправляти своїх дітей на «героїчну смерть», байдуже, що кількість загиблих в Україні вже побила всі немислимі рекорди людських утрат, яких зазнавала росія після Другої світової.

12. Культ мужності.

Для фашистів є характерними зневага до жінок та жорстоке переслідування будь-яких сексуальних звичок: від цнотливості до гомосексуалізму. І тут російське суспільство з його переслідуванням сексуальних меншин, публічними закликами боротися з гомосексуалізмом та заборонаю гей-парадів дуже чітко відповідає ознакам фашистського суспільства.

«Оскільки постійна війна та героїзм – складні ігри, ур-фашист переносить свою волю до могутності на поле сексуальних стосунків. У цьому корінь культу мужності – мачизм». Тут, мабуть, найкращим прикладом був би сам путін. Образ лідера, який з голим торсом скаче на коні, чи на запитання про подружній стан жартує, що спершу має прилаштувати в добрі руки свою першу дружину... Російська політика від покійника Жириновського до путіна переповнена сексизмом.

Очевидно, лідер має бути позбавленим слабкостей, він не хворіє й у свої майже 70 будь-кого може покласти на татамі.

13. Культ вождя, як представника всього народу (вождізм). З точки зору фашизму, людина не має особистих прав, а народ уявляється як єдиний моноліт, що виражає сукупне волевиявлення. Вождь у фашистів є представником всього народу, є голосом та втілювачем волі народу.

Вождем для росіян є володимир путін, який є фактично одноосібним правителем росії з 2000 року, таким собі «царем-батюшкою». Величезний пропагандистський мітинг на стадіоні у Лужниках 18 березня 2022 року «За мир без нацизма» мав те саме спрямування – переконати усіх в неймовірній підтримці новітнього фюрера. За офіційними даними, 200 тис. осіб перебувало на Лужниках і, очевидно, мільйони біля телеекранів.

Зазвичай путін потребує підкріплення своїх політичних рішень колективним органом – злочин, як відомо, об'єднує. Але тут важливо продемонструвати, що спільником є народ.

14. Фашизм використовує примітивні зрозумілі гасла для формування суспільної думки.

Фашизм розмовляє на «новомові». «Новомова» була вигадана ще Джорджем Оруеллом у романі «1984». Використання примітивних гасел та простих тез ставить на меті обмежити набір інструментів складного критичного мислення.

Спрощення понять почалося зі створення простих і впізнаваних символів, як-от «георгіївської» стрічки. Водночас війна з Україною породила нові символи, не обтяжені семантикою й бодай якоюсь легендою. Найпопулярніший з них – знак «Z», що викликав критику навіть у внутрішніх колах кремлівських пропагандистів: латинські літери як символ боротьби із західним світом справді мають сумнівний сенс.

Утім, суть нової мови й полягає у спрощенні. Примітивізація символів, які вже входять у підручники історії, є способом позбавити критичного пізнання на користь сліпої віри апологета.

З 2000-х років в росії стали вигадувати та використовувати прості та зрозумілі гасла, які формували ностальгію за великою росією та перемогами – «1945. Можем повторить» (нагадування про перемогу нібито лише росії у Другій світовій війні), «Своих не бросаем» (виправдання окупації Криму в 2014 році), «Границы россии нигде не заканчиваются». Ну і звичайно, активна пропаганда війни проти України на всіх каналах російського телебачення.

За логікою Умберто Еко, приналежність до фашизму не обов'язково має бути підкріплена всіма 14-ма ознаками. Досить кількох спільних точок. Та у випадку з рашизмом кожна з них має відтворення в російській реальності.

Сучасний ідеолог російського фашизму Олександр Дугін вважає, що, оскільки росія пройшла «два ідеологічні етапи – комуністичний і ліберальний», то для неї залишається лише один варіант «політико-державної реалізації» – фашизм. Ще у 2007-2008 роках з'явилися оцінки політичного режиму, встановленого в російській федерації, як фашистського: об'єднання войовничих монархістів-чорносотенців із циніками й конформістами навколо помірно-ліберальних фашистів склало ядро горезвісної «путінської більшості».

Фахівці зазначають, що кремлівський режим підпадає практично під всі визначення класичного фашизму – це авторитарний режим, заснований на принципах корпоративної держави та національної зверхності, причому на концептах не стільки ідеологізованих, скільки міфологізованих. Класичний фашизм виник та розвинувся в Італії у роки правління Беніто Муссоліні. Путін – скоріше дуче, а не фюрер.

Російська федерація – фашистська держава. *Але російський фашизм має певні відмінності:*

- напрочуд убога естетика. Фашисти минулого століття приділяли естетичним та візуальним аспектам велике значення, і треба сказати, що вони в цьому досягли успіху. Одна есесівська форма, створена Х'юго Босом, чого коштувала. Фашисти прагнули створити гарну та яскраву айдентику (*корпоративний стиль та імідж*) та символіку для своїх рухів. У росіян із цим усе погано. Штучно поєднана, насмикана з різних джерел та епох бомжацька естетика депресивної провінції, дерев'яних сортирів

та скульптур з гною не можуть бути привабливими для цивілізованої сучасної людини;

- на відміну російських фашистів, фашисти ХХ століття називали себе фашистами з гордістю. Російські фашисти називають фашистами будь-кого, хто такими не є, але тільки не себе;

- як Муссоліні, так і Гітлер з приходом до влади заборонили усі альтернативні партії, а в росії зображують, що у них чотири партії в парламенті.

У російського рашизму є й особлива риса. Це та неймовірна жорстокість з, якою росіяни поведуться з українцями. Нацисти розстрілювали євреїв, фашисти вбивали тих, хто не погоджувався з режимом, комуністи вбивали противників партії і тих, хто їм не сподобається. Кожна ідеологія намагалась якось пояснити свої злочини. Але рашизм... рашизм нищить абсолютно все: своїх, чужих, тих хто з ними погоджується, тих хто з ними не погоджується. І пояснення цьому тільки одне: злий, бідний і дурний народ, якого годують «велічієм». Це просто злість на все. Жодних принципів чи моралі.

Тож, порівнювати рашизм з нацизмом/фашизмом/комунізмом можна, але не варто їх ототожнювати, адже це геть інша ідеологія, в якій є власні так звані «цінності».

Сьогоднішня росія відповідає більшості критеріїв, на які зазвичай спираються вчені. У росії є культ одного лідера – путіна. Є культ мертвих, збудований навколо Другої світової. Є міф про золотий вік імперської величі, який треба відродити у війні зцілюючого насильства – злочинній війні з Україною.

Україна не вперше стає об'єктом фашистського нападу. У 1941-му Гітлер бачив захоплення цієї країни своєю головною метою.

Він планував повалити радянську владу та захопити українські родючі землі: у Радянському Союзі розпочнеться голод, а Німеччина стане імперією. Гітлер думав, що легко цього досягне, тому що вважав СРСР штучним утворенням, а українців – колоніальним народом.

Подібність із війною, розв'язаною путіним, разюча. Кремль бачить Україну штучним утворенням. На думку кремля, після ліквідації нечисленної української еліти розрізнені маси з розкритими обіймами приймуть російське панування. Сьогодні саме росія блокує експорт українського продовольства, загрожуючи голодом півдню планети.

Багато хто не наважується назвати нинішню росію фашистською, тому що сталінський Радянський Союз вважав себе антифашистською державою. Але від цього визначення фашизму не стало точнішим, і сьогодні це не просто плутанина – це набагато гірше.

СРСР не завжди протистояв фашизму. До того, як Гітлер прийшов до влади у 1933-му Радянський Союз розглядав фашистів просто як ще один різновид ворогів-капіталістів. А у 1939-му Радянський Союз фактично став союзником нацистської Німеччини, і вони разом вторглися до Польщі. Радянська преса публікувала промови нацистів, а нацистські офіцери захоплювалися ефективністю масових депортацій у Радянському Союзі.

Росія намагається монополізувати жертовність та перемогу. Про той найважливіший факт, що Сталін вступив у союз із Гітлером і тим сприяв розв'язанню Другої світової, не можна говорити та думати.

Гнучка політика Сталіна щодо фашизму – ключ до розуміння сьогодношньої росії. За Сталіна до фашизму спочатку ставилися з байдужістю, потім оголосили злом, потім – добром. А коли Гітлер зрадив Сталіна, і Німеччина вторглася до Радянського Союзу – знову злом. Але ніхто так і не дав визначення фашизму. З нього зробили коробку, у яку можна було покласти все, що завгодно.

Радянський антифашизм став політикою поділу на «ми» та «вони». Це не боротьба із фашизмом. Адже, як говорив нацистський ідеолог Карл Шмітт, фашистська політика починається з визначення ворога. Оскільки радянський антифашизм лише визначав, кого вважати ворогами, він відкрив лазівку, за допомогою якої фашизм зміг повернутися до росії.

У росії XXI століття «антифашизм» просто вилився у право російського лідера призначати ворогів держави. Справжнім російським фашистам на зразок Дугіна та Проханова дали ефірний час. Сам путін спирався на роботи фашиста Івана Ільїна, опубліковані у міжвоєнний період. Для президента росії «фашист» чи «нацист» – це просто той, хто виступає проти нього чи його плану знищення України. А українці – «нацисти», бо не вважають себе росіянами і чинять опір.

Якби хтось перемістився в нашу епоху з 1930-х років, він легко розпізнав би режим путіна як фашистський. Символ Z, мітинги, пропаганда, війна як очисний акт насильства та масові поховання навколо українських міст роблять це цілком очевидним. Війна з Україною – це не лише повернення на традиційне фашистське поле бою: це ще й повернення до традиційної фашистської мови та методів: інші країни існують для того, щоб перетворитися на колонії; минуле росії знімає з неї провину; існування України – це міжнародна змова; війна – це відповідь тощо.

Оскільки путін каже, що фашисти – вороги, можливо важко усвідомити, що він сам фашист. Але у війні росії проти України «фашист» означає просто «ворога-недолюдину» – того, кого росіянам дозволено вбивати. Мова ненависті щодо українців полегшує їхнє вбивство. Ми бачимо це у Бучі, Маріуполі та у всіх інших окупованих частинах України. Масові поховання – це не випадковість, а очікуваний наслідок фашистської війни знищення.

Президент України Володимир Зеленський не помилявся, коли сказав, що феномен «рашизму» увійде в історію. Відкрита війна проти України, з усім комплексом масштабних військових злочинів, які транслюють онлайн, засвідчила, що світ має справу не з черговим авторитарним режимом, а з феноменом, який людство створило, відкрило та пізнало ще в ХХ столітті. Після Нюрнбергу його відправили в історію, але путіну таки вдалося його оживити.

Отже, ми бачимо, що всі ознаки фашизму є у російській державі і російському суспільстві. Фашизм, як явище, не може існувати лише в державній структурі. Він існує в головах більшої чи значної частини населення росії.

Лише найскоріше усвідомлення всім світом, що російський путінський режим є «коричневою чумою» ХХІ століття, з якою необхідно боротися всім світом, дасть шанс не допустити нової Бучі, Ірпіня, Бородянки, які стали синонімами злочинів росії проти людяності. Тому що завтра замість цих українських міст та селищ можуть бути Мюнхен, Манчестер, Дортмунд чи Краків.

ЩО ТАКЕ «РАШИЗМ»: ВЕРСІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗАКОНОДАВЦІВ

Термін, яким багато українців неформально називали російську владу, і якому намагались дати визначення західні науковці, відтепер є частиною українського законодавства.

Верховна Рада України ухвалила постанову «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких».

Депутати зібрали в офіційному документі визначення та характеристики нинішньої російської влади, які озвучували як в Україні, так і намагались науково пояснити такі західні історики, публіцисти та культурологи як Тімоті Снайдер, Енн Еплбаум чи Марк Липовецький.

І зійшлися на тому, що рашизм – це сучасний «російський фашизм».

Навіщо цей термін привнесли із преси, соцмереж і наукових праць у законодавство?

Депутати пояснюють, що це дозволить сформувати єдиний підхід міжнародних інституцій до російської політики, яка стала підґрунтям невинуватеної збройної агресії проти України. У майбутньому це має допомогти притягнути до реальної відповідальності керівництво росії.

Рашизмом вирішили називати не сам політичний режим росії, а ідеологію, яку використовує влада рф.

Що ж таке «рашизм» згідно українського законодавства?

«Жорстока, неспровокована війна Росії проти України викрила всьому світові реальну сутність політичного режиму в. путіна, як неоімперської, тоталітарної диктатури, яка наслідуює найгірші практики минулого та втілює ідеї фашизму та націонал-соціалізму в сучасній версії

російського фашизму (рашизму)», – дається коротке визначення у поясненні до постанови.

Ознаками ідеології «рашизму» там радять вважати масове та систематичне порушення прав людини як всередині російської федерації, так і на окупованих територіях України. А також переслідування громадян за найменші прояви інакодумства, які в сучасній російській федерації трактуються виключно як зрада «національних інтересів».

Другою базовою ознакою режиму путіна є, за твердженнями депутатів, покладання ідей «руського націоналізму» в основу державної ідеології. Це призводить до самозвеличування росії та росіян за рахунок насильницького пригнічення, заперечення права на самовизначення, або взагалі – права на існування інших народів. Це стало зараз головною світоглядною концепцією в російській федерації. І головне, йдеться у поясненні до постанови, що ці ідеї зараз агресивно насаджуються на окупованих територіях України та супроводжуються заборонаю всього українського.

Основою «рашизму» та її витокom депутати вважають державну ідеологію російського націоналізму, яка більше відома як концепція «русского мира».

Ще серед важливих ознак ідеології рашизму Україна визначила культ сили та мілітаризм, а також культ особи путіна. Окремо вказали, що ознакою рашизму є використання для експансії москви російської православної церкви (РПЦ).

У силовому вимірі до ознак рашизму зарахували порушення визнаних кордонів інших держав, створення в інших країнах незаконних збройних формувань та сепаратистських рухів. У воєнному плані рашизм передбачає застосування заборонених методів ведення війни та

системне вчинення воєнних злочинів та масових вбивств, страт, катувань і депортацій.

«Розуміємо рашизм як новий різновид тоталітарної ідеології та практики, який лежить в основі режиму, що сформувався у російській федерації під керівництвом президента в. путіна, та ґрунтується на традиціях російського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму», – йдеться в офіційній заяві, яку розішлють іноземним партнерам.

Верховна Рада України у заяві робить висновок, що розв'язана проти України війна є прямим наслідком політики режиму «рашизму». Тому депутати засудили рашизм як ідеологію і практику, а також закликали це зробити усі інші країни та міжнародні організації.

Українське суспільство давно потребувало визначення того, проти чого веде війну за саме своє існування Україна та її народ. Слова на кшталт «російська армія» чи «путін» змальовують суть цієї війни не зовсім коректно. Ці терміни, наприклад, не враховують ту ж РПЦ, яка благословляє агресивну війну, або залишають поза увагою мільйони росіян, які підтримують війну.

Назвати ворога України просто «росіянами»? Але це виглядає як мінімум несправедливо щодо тих росіян, які зі зброєю в руках воюють за Україну.

Найкоректнішим у цій ситуації українським законодавцям видався термін «рашизм». В Україні після 24 лютого 2022 року сфера його вжитку стрімко зростала і, зрештою, вийшла за межі сварок і соцмереж. У квітні 2022 року Володимир Зеленський на пресконференції казав, що у майбутньому «рашизм як ідеологія сучасної росії займе своє місце в підручниках історії». Тоді ж кілька статей щодо рашизму опублікував відомий американський історик Тімоті Снайдер. Йому це слово здалося

максимально підходящим, аби цілком в дусі академічної дискусії описати панівну в росії ідеологію, що має характерні ознаки фашизму – культ особистості, культ смерті, міфологізацію минулого, всеохопну цензуру і тотальну війну як засіб досягнення своїх цілей.

Отож ухвалення Верховною Радою України постанови про рашизм просто констатувало реальність вживання цього терміну, яка на сьогодні склалась і всередині в Україні, і, частково, у світовому науковому дискурсі.

Але це не все. Автори цього документу намагалися дати максимально інструментальне визначення рашизму, яке б було максимально зручним для політичного використання цього терміну – в тому числі і в комунікації з міжнародними партнерами. Її ухвалення ще раз консолідує міжнародну увагу на подіях в Україні, і це допоможе у формуванні своєрідної ідеологічної єдності проукраїнської коаліції.

Ціллю українських законодавців є ситуація, у якій слово «рашизм» міцно і надійно увійшло до політичного, публіцистичного та культурного вжитку у різних мовах світу, щоб зайвий раз показати людям, що росія насправді активно використовує практики фашистського режиму, який на словах засуджує.

Якщо ж поглянути на юридичну точку зору, то згадаймо, що Україна активно добивається створення міжнародного суду над росією. Говорити про його формат наразі зарано, але можемо пофілософствувати: а що може стати об'єктом такого трибуналу?

Будь-які історичні паралелі видаються не вповні коректними, але якщо згадати про Нюрнберзький трибунал, то на ньому судили не Німеччину і німців як таких, а ідеологію нацизму та її провідників. От і тут: гіпотетичний майбутній суд може бути не над росією як такою, а над ідеологією рашизму та її провідниками та глашатаями.

Американський письменник Стівен Кінг казав: «Якщо ви не даєте злу визначення, ви не можете його перемогти». І це головний аргумент на користь того, навіщо було узаконювати і давати детальне визначення поняттю расизм. Називаючи зло за іменем, ми даємо відповідь на важливе питання – а що таке перемога України у цій війні?

За цією логікою перемога України – це не просто вихід на кордони 1991 року, а й крах головної причини війни – ідеології расизму. Що, цілком ймовірно, означає і крах породженого нею режиму.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фашизм. Веб-сайт. URL :
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC>. (дата звернення: 07.05.2023).
2. Італійський фашизм. Веб-сайт. URL :
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%84%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC. (дата звернення: 07.05.2023).
3. Шевердін М. Фашизм в росії сьогодні. Веб-сайт. URL :
<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/31/7349719/>. (дата звернення: 07.05.2023).
4. Липовецький С. Рашизм як одне з обличь фашизму. 14 ознак фашизму від Умберто Еко, які можна застосувати до сучасної Росії. Веб-сайт. URL : <https://texty.org.ua/articles/106752/rashyzm-yak-odne-z-oblych-fashyzmu-14-oznak-fashyzmu-vid-umberto-eko-mozhna-zastosuvaty-do-suchasnoyi-rosiyi/>. (дата звернення: 07.05.2023).
5. 14 ознак, за якими характеризують фашизм. Веб-сайт. URL :
https://gazeta.ua/articles/history/_14-oznak-za-yakimi-harakterizuyut-fashizm/578941?mobile=true. (дата звернення: 07.05.2023).
6. Націонал-соціалізм. Веб-сайт. URL :
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB-%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC>. (дата звернення: 07.05.2023).
7. «Рашизм в законі». Навіщо Верховна Рада визначила, як називати режим Путіна. Веб-сайт. URL :
<https://www.bbc.com/ukrainian/news-64976427>. (дата звернення: 08.05.2023).
8. Морфінов С. «Рашизм»: історія «російського фашизму» від теорій Дугіна до ідеології "Брата-2». Веб-сайт. URL :
<https://www.bbc.com/ukrainian/features-63072100>. (дата звернення: 08.05.2023).
9. Снайдер Т. П'ять ознак того, що Росія – фашистська держава. Думка Тімоті Снайдера для The New York Times. Веб-сайт. URL :
<https://forbes.ua/inside/pyat-priznakov-togo-chto-rossiya-fashistskoe-gosudarstvo-mnenie-timoti-snaydera-dlya-the-new-york-times-20052022-6137>. (дата звернення: 08.05.2023).
10. Заяви про антифашизм як одна з ознак фашистської росії. Веб-сайт. URL : <https://www.armyfm.com.ua/ua/zayavi-pro-antifashizm-yak-odna-z-oznak-fashistskoi-rosii/>. (дата звернення: 08.05.2023).